

УДК 371.13

ПРАКТИЧНА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯКОСНОВНА ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ГОТОВНОСТІ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ

Манохіна І.В.

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

У статті обґрунтовано роль соціально-педагогічної практики як однієї з умов формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Аргументовано необхідність використання зазначеного виду діяльності у процесі професійного становлення майбутніх соціальних педагогів.

Ключові слова: соціально-педагогічна практика, формування готовності, діти-сироти.

Постановка проблеми. Вивчення феномену сирітства констатує, що сучасні вимоги щодо оптимального вирішення даної проблеми зумовлені необхідністю посилення її соціально-педагогічного забезпечення. На сьогодні суттєвим є протиріччя між необхідністю в наявності кваліфікованої допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, і недостатньо сформованою готовністю соціальних педагогів до даного виду діяльності.

Ефективність підготовки педагогічних кадрів багато в чому залежить від того, у якій мірі вона зорієнтована на реалії сучасної системи освіти. Уже будучи студентом, майбутній спеціаліст повинен чітко уявляти особливості обраної професії. Чим повнішими будуть ці уявлення, тим більш повноцінно він зможе реалізувати свій потенціал, підготуватися до тих труднощів, які можуть виникнути у майбутньому. У зв'язку з цим великої актуальності набуває проблема урахування практичної складової підготовки студентів в умовах системи вищої освіти до організації соціально-педагогічної взаємодії з дітьми, виховання яких відбувається поза родиною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування професійних умінь майбутніх соціальних педагогів дослідники розглядають у системі їхньої професійної підготовки (М. Галагузова, Т. Дмитренко, Л. Коваль, Л. Міщик, В. Поліщук, З. Фалинська, С. Харченко та ін). Значущість практичної діяльності у процесі формування готовності майбутнього спеціаліста до професійної діяльності обґрунтовано у працях В. Сластьоніна, А. Щербакова, І. Зязюна, Н. Кузьміної, Т. Білоусової та ін.

Проблеми організації педагогічної практики піднімають у своїх дослідженнях І. Богданова, В. Гриньова, Г. Троцько, І. Прокопенко та інші науковці. Аналіз наукової літератури з означеної теми показав, що у дослідженнях учених-педагогів [7] акцентується увага на загальних аспектах підготовки соціальних педагогів до практичної діяльності, однак актуальність та специфічна своєрідність даного питання зумовили звернення до означеної проблеми у контексті нашого дослідження.

Мета статті. Обґрунтування значення практичної складової в процесі формування у май-

бутніх соціальних педагогів готовності до роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Згідно поставленої мети нами було визначено такі завдання: здійснити комплексний аналіз науково-педагогічної літератури щодо включення студентів у практичну діяльність професійного спрямування; обґрунтувати необхідність соціально-педагогічної практики в процесі формування у майбутніх соціальних педагогів готовності до роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні сформульовано освітню парадигму, що містить фундаментальну психолого-педагогічну підготовку та практико-орієнтований характер навчання майбутніх соціальних педагогів.

Стратегічним завданням вищої школи є підготовка компетентного фахівця, здатного ефективно діяти за межами навчальних ситуацій, знаходити оптимальні вирішення проблемних задач, що виникають у процесі професійної діяльності.

Особливого значення набуває дана проблема, коли мова йде про фахівців, яким доведеться працювати з особливим контингентом дітей – дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Перш за все, майбутній педагог має усвідомити проблеми виховання дітей зазначеної категорії. Варто звернути увагу і на той факт, що процес соціалізації дітей-сиріт та їх наступна інтеграція у суспільне оточення відбувається набагато складніше, ніж у їхніх однолітків з повних сімей. Замкнуте коло їхнього соціального простору, обмеженість соціальних контактів та вузька сфера реалізації засвоєних соціальних норм, формування єдиної соціально-рольової позиції – позиції сироти – накладають свій відбиток на розвиток особистості даної соціальної категорії. Саме тому одним із найважливіших напрямків у підготовці спеціаліста є практична діяльність, загальна мета якої – застосування студентами теоретичних знань на практиці, формування основних уявлень про конкретні види соціально-педагогічної роботи, оволодіння загальними компетенціями, що складають сутність професійної готовності майбутнього фахівця. Переконані, що практика це – найбільш ефективна професійно орієнтована форма практичної складової навчан-

ня, комплексний процес, у якому студенти виконують види діяльності, що визначаються їхньою спеціалізацією.

Важливою умовою формування у майбутніх соціальних педагогів готовності до роботи з дітьми-сиротами є соціально-педагогічна практика. Призначення практики студентів полягає у підготовці до основних видів професійної діяльності, реалізації набутих знань, умінь, навичок та професійної адаптації, тобто входження у професію, усвідомлення соціальної ролі, професійного самовизначення, формування власної позиції, стійкої мотивації до активної соціально-педагогічної діяльності, інтеграції особистісних та професійних якостей. На практиці педагогічна діяльність студентів удосконалюється на основі змістового фактичного матеріалу, пізнання та результативне засвоєння якого можливе лише на основі реальних вражень та спостережень.

Аналіз літератури з теми дослідження дає змогу стверджувати, що наукове обґрунтування практичного навчання соціального педагога у процесі його професійного становлення – складна проблема прикладного характеру.

За словами видатного педагога К. Ушинського, метод викладання можна вивчати з книги чи зі слів викладача, але набути навичок у використанні цього методу можна лише у процесі довготривалої практики [6].

У своїй науковій роботі Ю. Бабанський підкреслював, що саме у процесі педагогічної практики можна повною мірою осмислити закономірності та принципи навчання і виховання, оволодіти професійними вміннями та навичками, досвідом практичної діяльності [2].

Цілком влучною є думка Л. Нікітіної про те, що головним недоліком підготовки сучасних випускників є розрив між теоретичними знаннями та навичками їх практичного застосування, звідси – слабке оволодіння практичними вміннями та навичками, що, у свою чергу, відображається на тривалості післявузівської адаптації до професійної діяльності [4, с. 210].

Суттєвою в контексті нашого дослідження є позиція О. Абдуліної, яка підкреслює значимість набуття студентами емпіричних знань, набутих з особистого досвіду в процесі педагогічної практики. Дослідниця переконана у тому, що якщо не спрямовувати студентів на шлях осмислення своєї діяльності, піклуючись лише про виконання ними завдань, то може відбутися розрив між теоретичними та практичними знаннями [1, с. 118].

На необхідності практичного спрямування професії соціального педагога/соціального працівника наголошують М. Дюел та С. Шардлоу: у яких би формах не здійснювалася соціальна робота, вона завжди повинна зберігати свій практичний характер [5, с. 16].

Оскільки професійні вміння формуються в діяльності, то соціально-педагогічна практика, як форма професійного навчання, дає можливість студенту оволодіти різними видами професійної діяльності, допомагає йому адаптуватися до специфічних умов при виконанні професійних обов'язків, створює ситуації для практичного за-

стосування теоретичних знань, формує і розвиває в студентів професійні вміння та навички.

Поряд з дослідженнями педагогічної практики, як засобу формування педагогічних умінь і навичок, закріплення знань, наявни праці, у яких зазначений вид діяльності розглядається з двох позицій: як особливий вид навчального процесу та як спосіб осягнення студентами змісту професійної діяльності, під час якої формується особистість майбутнього спеціаліста, виробляються основи індивідуального стилю роботи.

Соціально-педагогічна практика, як ефективна умова навчання студентів, повинна забезпечити формування професійно-педагогічних умінь і навичок, необхідних для здійснення майбутньої професійної діяльності. У зв'язку з цим визначаємо такі загальні цільові установки соціально-педагогічної практики: розвиток професійної компетенції, особистісно-гуманістичної орієнтації, системного бачення педагогічної реальності; формування предметної компетентності, рефлексивної культури; оволодіння педагогічними технологіями та здатністю до інтеграції їх з педагогічним досвідом; оволодіння професійними вміннями і навичками соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування; поєднання теоретичних знань з розв'язанням практичних задач у професійній діяльності майбутнього соціального педагога; саморефлексія з наступним узагальненням труднощів та внесенням пропозицій щодо корекції навчально-виховного процесу; психолого-педагогічна адаптація студентів до обраної професії; формування та розвиток професійно важливих якостей соціального педагога у роботі з дітьми-сиротами (толерантність, емпатія, комунікативність, емоційна стійкість тощо).

Провідною ідеєю педагогічної практики є розвиток індивідуальних творчих здібностей майбутніх фахівців, становлення індивідуального стилю педагогічної діяльності. Для реалізації означеної ідеї вважаємо за доцільне використовувати особистісно-орієнтований (передбачає засвоєння ними різних професійних ролей з урахуванням динаміки його мотиваційної сфери та рівня індивідуальних можливостей) та програмно-варіативний (з одного боку, передбачає засвоєння обов'язкових для всіх студентів знань, умінь і навичок, включення їх у обов'язкові види педагогічної діяльності, а з іншого – варіативність змісту та форм діяльності, завдань, проєктів, що можуть бути запропоновані студентам на вибір з урахуванням рівня їх професійної підготовки та індивідуальних особливостей) підходи до організації соціально-педагогічної практики студентів.

Досягнення поставленої мети можливе за умови виконання всіх функцій педагогічної практики (див табл. 1).

Включення студентів напряму «Соціальна педагогіка» у соціально-педагогічну практику розглядаємо у двох аспектах: по-перше, вона забезпечує широке поле перевірки теоретичної підготовки у межах професійної взаємодії з суб'єктом (діти-сироти та діти, позбавлені бать-

Таблиця 1

Основні функції педагогічної практики

Функція	Процес реалізації
адаптаційна	пристосування до оточуючих умов, у процесі яких студент не лише займається різними видами навчально-виховної діяльності, але і звикає до ритму соціально-педагогічного процесу;
навчальна	реалізація отриманих теоретичних знань у діяльності з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування: вироблення основних педагогічних компетенцій, формування педагогічної свідомості, яка з площини ідеальних уявлень переходить у систему реальних установок та поглядів майбутнього фахівця;
виховна	формування мотивації до майбутньої професійної діяльності, становлення педагогічної культури, формування професійної концепції
розвиваюча	розвиток педагогічних задатків студента і вироблення компенсаторних умінь; розвиток у особистісному та професійному плані;
рефлексивна	оцінка студентом свого емоційного стану у процесі спілкування з дітьми-сиротами; аналіз та оцінка особистісних та професійних якостей.

Джерело: розробка автора

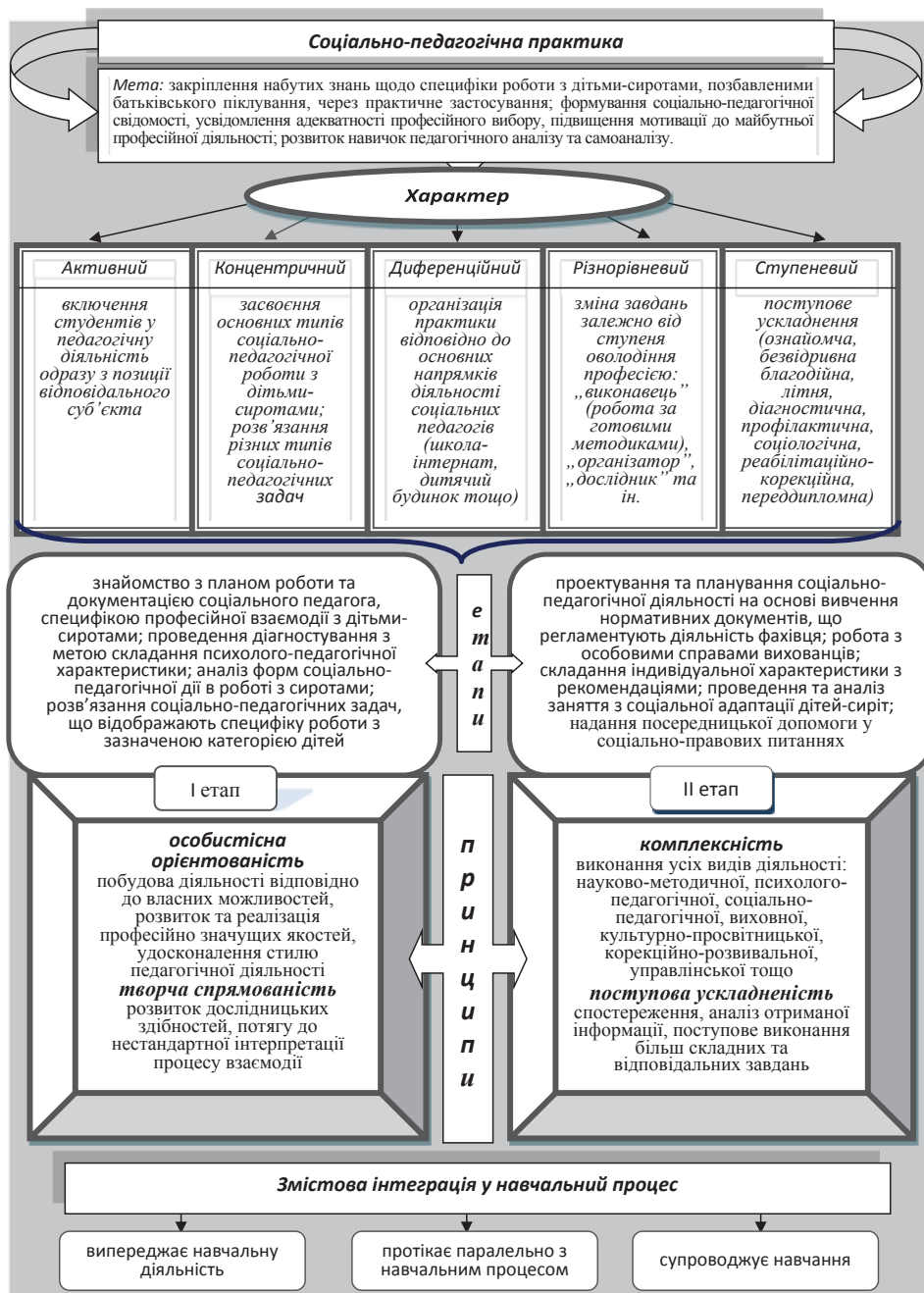

Рис. 1. Особливості організації соціально-педагогічної практики майбутніх соціальних педагогів

Джерело: розробка автора

ПЕДАГОГІЧНІ
ТА ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

ківського піклування), по-друге, відбувається більш глибоке усвідомлення основних напрямів обраної професії, набуття нових знань, умінь і навичок професійної взаємодії, трансформація уже наявних знань у процесі включення у соціально-педагогічну реальність.

Аналіз наукової та соціально-педагогічної літератури дозволив нам сформулювати основні положення соціально-педагогічної практики:

1. Практична підготовка студентів повинна бути органічно включена у всі види педагогічної практики, передбаченої основною освітньою програмою підготовки соціального педагога. Базовими закладами для проходження соціально-педагогічної практики при підготовці фахівців до роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, повинні стати заклади інтернатного типу.

2. Важливою передумовою успішного професійного становлення студентів є сформоване уявлення про майбутній об'єкт взаємодії (діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування), саме тому чим швидше спеціаліст-початківець буде відчувати умови і труднощі своєї професійної діяльності, тим легше відбудуватиметься процес адаптації до майбутньої професії.

3. На початковому етапі соціально-педагогічна практика повинна носити пробний характер, тобто при розв'язанні студентами практичних завдань необхідною умовою є діагностика їхньої професійної придатності до роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, на основі організації професійної рефлексії власної діяльності.

4. Невід'ємною частиною соціально-педагогічної практики є професійні проби – певні випробування, перевірка успішності та якості подолання майбутніми фахівцями професійних труднощів.

Погоджуємося з думкою Н. Барабошиної, яка зазначає, що професійні проби повинні мати такі ознаки: емоційна привабливість, особистісна професійна значимість, поступове ускладнення з урахуванням наступності у оволодінні елементами педагогічної діяльності [3, с. 12].

Здійснивши ґрунтовний аналіз наявних досліджень з означеної проблеми та синтезувавши основні положення, презентуємо власний підхід щодо особливостей організації педагогічної практики у майбутніх соціальних педагогів (див. рис. 1).

У процесі зазначеної діяльності студенти інтенсифікують самоосвіту та самовиховання, підвищують ступінь професійної готовності, синтезують педагогічні знання з практичною діяльністю, яка у період проходження практики є аналогом їхньої майбутньої професійної взаємодії, адекватна її змісту та структурі й організована у реальних умовах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, соціально-педагогічна практика розглядається нами у якості інтегруючого стрижневого компонента особистісно-професійного становлення спеціаліста. Вона є зв'язною ланкою між теоретичним навчанням майбутніх соціальних педагогів та їх самостійною роботою у відповідних установах. Включення студентів у практико-орієнтовану діяльність надасть їм можливість отримати практичні знання, уміння і навички, які дуже важко виробити у процесі теоретичної підготовки; крім того, даний вид діяльності забезпечує ефективні умови вільного спілкування та співпраці зі спеціалістами, розширення загального та професійного кругозору, сфери навчально-дослідної та творчої, формування професійно значущих якостей, а найголовніше – перевірки правильності вибору майбутньої професії.

Список літератури:

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: [для пед. спец. высш. учеб. заведений] / О.А. Абдуллина. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю.К. Бабанский. – М.: Просвещение, 1985. – 148 с.
3. Барабошина Н.В. Формирование готовности к преодолению затруднений в профессиональной деятельности у студентов педагогических вузов: автореф. дис.... канд. нед. наук: 13.00.08 / Н. В. Барабошина. – Ярославль, 1998. – 15 с.
4. Никитина Л.Е. Социальная педагогика: вопросы теории и практики / Л.Е. Никитина. – Ярославль, 2001. – 275 с.
5. Обучение практике социальной работы: международный взгляд и перспективы / под ред. М. Доэла и С. Шардлоу; пер. с англ. / под ред. Ю.Б. Шапиро. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 223 с.
6. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения. В 6 т. / сост. С.Ф. Егоров. – М.: Педагогика 1990. – Т. 5. – 528 с.
7. Харламов И.Ф., Горленко В.П. О концептуальных основах педагогической практики. // Педагогика, 1994, №1. – С. 50-55.

Манохина И.В.

Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА КАК ОДНО ИЗ УСЛОВИЙ ФОРМИРОВАНИЯ У БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ ГОТОВНОСТИ К РАБОТЕ С ДЕТЬМИ-СИРОТАМИ И ДЕТЬМИ, ЛИШЕННЫМИ РОДИТЕЛЬСКОЙ ОПЕКИ

Резюме

В статье обоснована роль социально-педагогической практики как одного из условий формирования профессиональной готовности будущих социальных педагогов к работе с детьми-сиротами и детьми, лишенными родительской опеки. Аргументирована необходимость использования указанного вида деятельности в процессе профессионального становления будущих социальных педагогов.

Ключевые слова: социально-педагогическая практика, формирование готовности, дети-сироты.

Manokhina I.V.

Dnipropetrovs'k Alfred Nobel University

SOCIO-PEDAGOGICAL PRACTICE AS A CONDITION FOR DEVELOPING THE READINESS OF FUTURE SOCIAL PEDAGOGUES TO DEAL WITH CHILDREN-ORPHANS AND CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE

Summary

The study is focused on the role of socio-pedagogical practice as one of the pedagogical conditions for forming the readiness of future social pedagogues to deal with children-orphans and children deprived of parental care. The author proves the necessity of using a certain kind of activities for future social pedagogues' professional development.

Key words: social and pedagogical practice, children-orphans, the development of readiness.